



ORZECZNICTWO TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO ZBIÓR URZĘDOWY

Seria B

Warszawa, dnia 24 marca 2016 r.

Pozycja 256

POSTANOWIENIE z dnia 22 grudnia 2015 r. Sygn. akt Ts 299/15

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Mirosław Granat,

po wstępnym rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym skargi konstytucyjnej W.S. w sprawie zgodności:

art. 72 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, ze zm.) z art. 2 w zw. z art. 32 ust. 1 i art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,

p o s t a n a w i a:

odmówić nadania dalszego biegu skardze konstytucyjnej.

UZASADNIENIE

W skardze konstytucyjnej z 24 sierpnia 2015 r. (data nadania) W.S. (dalej: skarżący) wniósł o zbadanie zgodności art. 72 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, ze zm.; dalej: k.k.) z art. 2 w zw. z art. 32 ust. 1 i art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Skarga konstytucyjna została wniesiona na podstawie następującego stanu faktycznego. Wyrokiem z października 2014 r. Sąd Rejonowy w B. uznał skarżącego za winnego popełnienia m.in. czterech przestępstw z art. 286 § 1 k.k. w czynie ciągłym i wymierzył mu za wszystkie popełnione przestępstwa karę łączną grzywny w wysokości 100 stawek dziennych, ustalając wysokość jednej stawki na kwotę 10 zł, jak też karę łączną 1 roku i 8 miesięcy pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawiesił na okres próby wynoszący 3 lata. Jednocześnie sąd zobowiązał skarżącego na mocy art. 72 § 2 k.k. do naprawienia wyrządzonej szkody przez zapłatę 79782,46 zł na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w T. w terminie jednego roku od uprawomocnienia się orzeczenia. Po rozpoznaniu apelacji wniesionej przez skarżącego od orzeczenia sądu I instancji Sąd Okręgowy w T. wyrokiem z maja 2015 r. utrzymał w mocy zaskarżone rozstrzygnięcie. W uzasadnieniu wskazał m.in. na brak podstaw do odmiennego definiowania szkód wynikających z popełnienia przestępstwa oszustwa polegającego na wyłudzeniu świadczeń z ubezpieczenia społecznego i polegającego na wyłudzeniu innej kategorii należności.

Z wydaniem przywołanych rozstrzygnięć skarżący wiąże naruszenie zasady równości ze względu na odmienne uregulowanie sytuacji podmiotów, na których obowiązek zwrotu nienależnie pobranych świadczeń został nałożony na podstawie decyzji ZUS i sytuacji podmiotów, na których ten obowiązek nakładany jest wyrokiem sądu karnego tytułem orzecz-

nego środka probacyjnego. Zdaniem skarżącego w obu wypadkach sytuacja podmiotów powinna być podobna, dlatego że nałożenie obowiązku naprawienia szkody następuje na podstawie orzeczenia właściwego organu państwa i ma na celu zrehabilitowanie ZUS uszczerbku majątkowego powstałego na skutek wypłacenia nienależnego świadczenia rentowego. Ponadto – według skarżącego – obowiązki te związane są *de facto* z zaistnieniem analogicznych przesłanek. Naruszenie zasady równości polega zatem – w jego ocenie – na tym, że obowiązek zwrotu nienależnie pobranych świadczeń orzeczony na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2015 r. poz. 748, ze zm.; dalej: ustawa o emeryturach i rentach z FUS), ograniczony jest do kwoty nie przekraczającej świadczeń pobranych za okres dłuższy niż 3 lata, natomiast obowiązek naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem orzeczony przez sąd karny polega na naprawieniu jej w rzeczywistej wielkości.

W dalszej części wniesionej skargi konstytucyjnej skarżący wskazuje na tożsamość – przynajmniej przedmiotową – przesłanek uzasadniających nałożenie obowiązku zwrotu nienależnie pobranych świadczeń przez ZUS i w ramach wyroku karnego. Jeżeli zatem obowiązek aktualizuje się w przedmiotowo tożsamy sytuacjach, to – zdaniem skarżącego – nie ma obiektywnych podstaw do jego różnicowania pod względem czasowym lub kwotowym w zależności od trybu, w którym jest nakładany, i od organu, który go nakłada.

Według skarżącego zakwestionowany przepis narusza także zasadę państwa prawa. Mając na względzie obowiązywanie regulacji art. 138 ust 4 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, która ogranicza kwotę zwrotu nienależnie pobranych świadczeń, obywatel ma prawo oczekiwać – w jego przekonaniu – że znajdzie ona zastosowanie do całokształtu jego sytuacji prawnej, w każdym przypadku, niezależnie od tego, jakie organy i w jakim trybie będą tę sytuację poddawać ocenie. W ocenie skarżącego obowiązek naprawienia szkody orzekany na podstawie art. 72 § 2 k.k. nie różni się niczym od obowiązku naprawienia szkody nakładanego tytułem środka karnego na podstawie art. 46 k.k. W obu bowiem wypadkach obowiązek ten znajduje uzasadnienie (zakorzenienie) w przepisach prawa materialnego, a dokładnie w ustawie o emeryturach i rentach z FUS. Skarżący twierdzi, że z tego względu zakres przedmiotowy, przedmiotowy, czasowy i kwotowy obowiązku powinien być tożsamy. Zarzuca on także Sądowi Najwyższemu, że przez ugruntowaną linię orzecniczą, wbrew woli ustawodawcy, wyłącza możliwość ograniczenia obowiązku zwrotu nienależnie pobranych świadczeń. Zdaniem skarżącego, ten obowiązek został ograniczony przez ustawodawcę w przywołanym przepisie ustawy o emeryturach i rentach z FUS w sposób kategoryczny.

In fine wniesionej skargi konstytucyjnej skarżący wskazał także na naruszenie jego praw majątkowych przez rozszerzenie zakresu obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Jego zdaniem: „W myśl Konstytucji państwo winno wszakże chronić obywateli przed doznawaniem przez nich uszczerbków majątkowych, a nie poprzez bezpodstawne różnicowanie ich sytuacji powodować zwiększanie ciężaru ich obciążeń finansowych”.

Skarżący wniósł ponadto o wstrzymanie wykonania wyroku Sądu Okręgowego w T. z maja 2015 r. i poprzedzającego go wyroku Sądu Rejonowego w B. z października 2014 r. Skarżący nie ma bowiem możliwości wykonania nałożonego nań obowiązku, co sprawia, że istnieje możliwość wszczęcia w jego sprawie postępowania w przedmiocie zarządzenia wykonania warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności.

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

Na podstawie art. 138 w zw. z art. 139 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 1064; dalej: ustawa o TK z 2015 r.) z dniem 30 sierpnia 2015 r. utraciła moc ustawa z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.; dalej: ustawa o TK). Zgodnie z art. 134 pkt 1 ustawy o TK z 2015 r.

w sprawach wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie ustawy w postępowaniu przed Trybunałem w zakresie dotyczącym wstępnego rozpoznania stosuje się przepisy dotychczasowe, tzn. przepisy ustawy o TK. Rozpatrywana skarga konstytucyjna została wniesiona przed dniem wejścia w życie ustawy o TK z 2015 r., dlatego do jej wstępnej kontroli zastosowanie mają przepisy ustawy o TK.

Skarga konstytucyjna jest środkiem ochrony indywidualnych praw i wolności o charakterze podmiotowym. Jej rozpoznanie zostało uzależnione od spełnienia licznych warunków wynikających bezpośrednio z art. 79 ust. 1 Konstytucji, a doprecyzowanych w ustawie o TK. Artykuł 47 ust. 1 pkt 2 ustawy o TK w zw. z art. 79 Konstytucji – oprócz nałożenia na skarżącego obowiązku spełnienia innych przesłanek – zobowiązuje go do uprawdopodobnienia naruszenia przysługujących mu wolności lub praw konstytucyjnych przez zaskarżony przepis. Uprawdopodobnienie ich naruszenia może uzasadniać merytoryczne rozpoznanie wniesionej skargi konstytucyjnej tylko wtedy, gdy kierunek rozstrzygnięcia, z którego wydaniem skarżący wiąże naruszenie przysługujących mu praw konstytucyjnych, został zdeterminowany przez niekonstytucyjną treść zaskarżonego przepisu. Wtedy, gdy nie została spełniona któraś z przesłanek skargi lub gdy skarga jest oczywiście bezzasadna, lub też gdy jej braki nie zostały uzupełnione w określonym terminie, Trybunał Konstytucyjny wydaje postanowienie o odmowie nadania skardze dalszego biegu.

Skarżący z wydaniem wskazanych w skardze rozstrzygnięć wiąże naruszenie zasady państwa prawa oraz zasady równości w zakresie praw majątkowych.

Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie wypowiadał się na temat dopuszczalności dochodzenia w trybie skargi konstytucyjnej ochrony zasad przedmiotowych ujętych w art. 2 Konstytucji, najbardziej wyczerpująco w rozstrzygnięciach wydanych w pełnym składzie w sprawach o sygnaturze Ts 105/00 (postanowienia z 12 grudnia 2000 r. i 23 stycznia 2002 r., OTK ZU nr 1/B/2002, poz. 59 i 60). Badając dopuszczalność powoływania się na art. 2 Konstytucji jako źródło konstytucyjnych praw lub wolności, których ochrony można dochodzić w trybie skargi konstytucyjnej, Trybunał wskazał przede wszystkim na konieczność precyzyjnego określenia wolności lub prawa podmiotowego, wyinterpretowanych z tego przepisu, których naruszenie uzasadnić ma legitymację do wniesienia skargi konstytucyjnej. Podkreślił przy tym, że chodzi tu tylko o prawa lub wolności przyjmujące normatywną postać praw podmiotowych, a więc te, które są adresowane do obywatela (lub innego podmiotu prawa), kształtują jego sytuację prawną i dają mu możliwość wyboru zachowania się, tj. spełnienia lub niespełnienia normy prawnej. Nie stanowi podstawy do wniesienia skargi – jak podkreślił Trybunał – powołanie się przez skarżącego na naruszenie wynikających z art. 2 Konstytucji norm prawnych, które ze względu na charakter zasad przedmiotowych adresowane są przede wszystkim do ustawodawcy i wyznaczają sposób, w jaki normowane być powinny poszczególne dziedziny życia publicznego. Odwołanie się do tych zasad, w tym do zasady państwa prawnego, może mieć znaczenie wtedy, gdy skarżący wskaże równocześnie mające swoje źródło w przepisie Konstytucji wolność lub prawo podmiotowe, które doznały uszczerbku na skutek ich naruszenia (zob. także postanowienia z 19 grudnia 2001 r., SK 8/01, OTK ZU nr 8/2001, poz. 272 oraz 26 czerwca 2002 r., SK 1/02, OTK ZU nr 4/A/2002, poz. 53).

Uprawnienie do wniesienia skargi konstytucyjnej skarżący upatruje – jak już wskazano – w naruszeniu zasady równości, o której mowa w art. 32 ust. 1 Konstytucji. Uzasadniając tezę o niedopuszczalności przyjmowania tej regulacji jako źródła konstytucyjnych praw lub wolności, których naruszenie legitymuje do wniesienia skargi konstytucyjnej, Trybunał Konstytucyjny w wydanym w pełnym składzie postanowieniu z 24 października 2001 r. (SK 10/01, OTK ZU nr 7/2001, poz. 225), wskazywał, że wynikająca z art. 32 Konstytucji zasada równości stanowi jedynie zasadę ogólną, mającą charakter prawa niejako „drugiego

stopnia”, tzn. przysługującego w związku z konkretnymi normami prawnymi, a nie w oderwaniu od nich, „samoistnie”. Teza ta, jak podkreślał Trybunał, znajduje swoje uzasadnienie w specyfice przyjmowanego na gruncie Konstytucji rozumienia „równości”, która w jego świetle nie ma charakteru abstrakcyjnego i absolutnego, ale „funkcjonuje zawsze w pewnym kontekście sytuacyjnym, odniesiona musi być do zakazów lub nakazów albo nadania uprawnień określonym jednostkom (grupom jednostek) w porównaniu ze statusem innych jednostek (grup)”. W związku z powyższym dopuszczalność powołania się w skardze konstytucyjnej na naruszenie zasady równości jest ograniczona wyłącznie do przypadków, w których zostanie wskazane konkretne podmiotowe prawo, wolność lub obowiązek o charakterze konstytucyjnym, w odniesieniu do których zasada ta została naruszona.

Z uzasadnienia wniesionej skargi konstytucyjnej można wnosić, że skarżący kwestionowanemu przepisowi zarzuca naruszenie zasady równej ochrony praw majątkowych. Rozszerzenie zakresu obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia musi bowiem – jego zdaniem – negatywnie wpływać na sytuację majątkową jednostki nim obciążonej.

Tak postawiony zarzut uznać należy za oczywiście bezzasadny. Skarżący bezpodstawnie bowiem traktuje jako podmioty równe wobec prawa osoby, które pobrały świadczenie nienależne im świadczenie i wobec których organ rentowy może dochodzić tylko w ograniczonym zakresie zwrotu tych świadczeń, oraz osoby, które dopuściły się przestępstwa opisanego w art. 286 § 1 k.k., i działając z zamiarem bezpośrednim, wyłudziły od ZUS nienależne im świadczenie, powodując określoną szkodę. Skarżący we wniesionej skardze konstytucyjnej wskazuje na cechy wspólne tych sytuacji – pobranie nienależnych świadczeń rentowych oraz orzekanie w sprawie przez organy państwowe – pomijając zupełnie różnice w okolicznościach im towarzyszących. Nie ma bowiem najmniejszych wątpliwości, że czym innym jest cywilnoprawny obowiązek zwrotu nienależnie pobranego świadczenia a czym innym nałożony na sprawcę przestępstwa obowiązek naprawienia wyrządzonej nim szkody orzekany na podstawie zaskarżonej regulacji. Celem nałożenia obowiązku naprawienia szkody jako środka probacyjnego o charakterze penalnym jest bowiem nie tylko kompensacja, ale także oddziaływanie wychowawcze na skarżącego. Nie można ponadto zapominać o prognostycznym charakterze obowiązku probacyjnego. Różnice w sytuacji prawnej podmiotów wskazanych przez skarżącego jako podobne polegają także na tym, że nałożenie tego obowiązku jako środka probacyjnego warunkowane jest spełnieniem dodatkowych przesłanek związanych z przestępnym charakterem podjętego zachowania, a to uzasadnia odmienne ich traktowanie.

Na marginesie tylko wskazać należy, że także powoływany przez skarżącego wielokrotnie art. 138 ust. 4 ustawy o emeryturach i rentach z FUS różnicuje zakres, w jakim należy zwrócić pobrane nienależnie świadczenie w zależności od okoliczności szczególnych, w jakich doszło do ich pozyskania. W świetle tego przepisu w przypadku, w którym osoba pobierająca świadczenia zawiadomiła organ rentowy o zajściu okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, a mimo to świadczenia były jej nadal wypłacane, można żądać zwrotu kwoty nienależnie pobranej tylko za okres nie dłuższy niż 12 miesięcy, w pozostałych przypadkach zaś – za okres nie dłuższy niż trzy lata. Na gruncie konstytucyjnej zasady równej ochrony praw majątkowych nie budzi zatem wątpliwości, że możliwe jest dalsze (tj. wykraczające poza okres 3 letni) rozszerzanie zakresu obowiązku naprawienia szkody w sytuacji, w której sprawca, pobierając nienależne świadczenie, dopuścił się przestępstwa.

Ponadto Trybunał stwierdza, że ze względu na odmowę nadania dalszego biegu rozpatrywanej skardze konstytucyjnej wnioszek o wydanie postanowienia tymczasowego wstrzymującego wykonanie orzeczenia Sądu Okręgowego w T. z maja 2015 r. i poprzedzającego go wyroku Sądu Rejonowego w B. z października 2014 r. nie może zostać pozytywnie rozpatrzony.

W związku z powyższym, na podstawie art. 49 w zw. z art. 36 ust. 3 ustawy o TK, Trybunał Konstytucyjny odmówił nadania dalszego biegu skardze konstytucyjnej.